Ii multumim domnului Mircea Mihaies pentru faptul de a ne fi pus la dispozitie o disketa continand acest fragment din cartea "Balul mascat - Un dialog cu Mircea Mihaies" de Vladimir Tismaneanu, aparuta la Editura "Polirom" - 1996, precum si pentru ca ne-a permis sa-l publicam in acest numar din BANAT-MEDIA.

Societatea Culturala "Banatul"

Balul mascat
Un dialog cu Mircea Mihaies
de Vladimir Tismaneanu
-fragmente-

ZIUA A DOUA

**** Oameni politici reali si fantome * Talentul rescrierii biografiei * Lui Dan Martian ii place Dobrogeanu-Gherea * Dans la reserve de la republique * Domnii de la A.D.I.R.I. se turnau intre ei * Mica pata rusinoasa * Camarila are respect pentru litera scrisa * Delimitari - da, rupturi - nu * Polonia la ora neo-paginismului * Catolicii nu se lasa controlati de cardinalul Glemp * Legaturile fratesti au incetat pe baza de perestroika * Saptaminismul in varianta rusa * Perfectiune artistica si perversiune ideologica * Evtusenko bintuie prin subconstientul lui Paunescu***

Mircea Mihaies: As reveni la formula pe care ai citat-o, ieri, din Orwell: "Cine controleaza trecutul, controleaza viitorul". Ce e de controlat in trecutul oamenilor politici activi din Romania, in acest moment , 1996?

Vladimir Tismaneanu: As evoca, iarasi, distinctia intre oameni politici reali si fantome. Adica intre ceea ce e real si ceea ce e fictiv in viata politica postcomunista din Romania. in primul rind, un element este gradul lor de implicare in structurile de putere ale Partidului Comunist Roman. Eu nu vreau sa fac generalizari. Ma voi ocupa de cazurile pe care le-am studiat si le cunosc cel mai bine. Am sa dau doua, eventual trei exemple. Unul dintre cazurile importante, pentru ca si-a lasat amprenta asupra intregii situatii post-decembriste, e Ion Iliescu. Ion Iliescu si-a rescris cu mult talent biografia.

-- Era previzibil, de altfel. Rescrierea intra in logica biografiilor tuturor liderilor comunisti. A facut-o si Gheorghiu-Dej, a facut-o si Ceausescu...

-- Asa e. dar nu era previzibil ca va rescrie un trecut recent, in prezenta atitor martori. Martori a caror tacere, din motive care-mi scapa, este ...o tacere asurzitoare. Sint prea multi cei care stiu ca domnul Iliescu nu a fost dizident. This is a fact. Deci, nu avem despre ce sa discutam. Cu toate acestea, presedintele Romaniei isi face intrarea triumfala la Clubul Presei din Washington, anuntind ca a fost dizident in perioada Ceausescu.

-- Cind a facut aceasta afirmatie?

-- in septembrie 1995. E vorba de o prezentare scrisa, facuta de Ambasada Romaniei si trimisa oricui are un fax si doreste sa primeasca aceste informatii. Exista un lucru clar, pe care, ca politolog, il spun cu mina pe inima: domnul Iliescu nu s-a opus regimului lui Nicolae Ceausescu. A te opune acelui regim, insemna sa te numesti Doina Cornea, Radu Filipescu, Gabriel Andreescu, Mircea Dinescu. Nici macar alti oameni, pentru care am o enorma stima, precum Octavian Paler sau stefan Aug. Doinas, nu ajunsesera la faza de a se opune regimului. Nu l-au sustinut, asta e altceva, si s-au opus unor anumite masuri ale acestuia. Prin implicatie, se opuneau si regimului. De o maniera directa, completa, foarte putini s-au ridicat impotriva comunismului dinastic ceausestian: muncitorul Vasile Paraschiv, despre care nu se mai vorbeste astazi deloc, fondatorii S.L.O.M.R.-ului, Paul Goma, Dorin Tudoran si alti citiva. Domnul Iliescu nu s-a opus. El a fost un reformator de partid care s-a identificat cu perioada de liberalizare nationalista. Aceste lucruri sint

dovedite chiar de documentele pe care le-a publicat Securitatea, pardon, S.R.I.-ul. Se vede acolo clar cine e dispus la concesii si cine nu e. Dorin Tudoran, de pilda, nu accepta nici un fel de compromis cu interpusii de partid, care sint, de fapt, elemente ale Securitatii. Rezulta de aici cu claritate cine conducea tara. Va sa zica, Nicolae Croitoru, secretar al comitetului municipal de partid Bucuresti, originar el insusi din satul lui Ceausescu, Scornicesti, il interogheaza pe Dorin Tudoran, in prezenta presedintelui Uniunii Scriitorilor, Dumitru Radu Popescu, iar documentul apare in arhivele Securitatii! Deci, cine conducea tara? Ca nu vorbim de Cartea alba a Partidului, ci de Cartea alba a Securitatii! Prin urmare, secretarul de partid al Bucurestiului transmitea stenograma intilnirii cu poetul Dorin Tudoran, iar materialul era indosariat in arhiva Securitatii. O fi si in arhiva partidului, dar in orice caz apare si in arhiva aflata acum la S.R.I.

-- Dar vreo cit de mica marturie despre opozitia lui Ion Iliescu nu s-a pastrat in aceste arhive?

-- Nu, si, crede-ma, le-am citit destul de atent. Mai mult, nu s-a dat publicitatii nimic nici despre grupul celor sase si scrisoarea lor. Sa ne mai uitam o data, cit te afli la Washington, dar m-ar mira sa-mi fi scapat astfel de referinte. Nimic despre urmarirea lui Brucan. Partea care ar fi trebuit sa fie obsesia Securitatii, aproape ca nu apare. Ce discutau diversii tovarasi ilegalisti? Ar fi fost superb ca Alianta Civica, de pilda (pentru ca tot am vorbit de lipsa de imaginatie a opozitiei), sa fi invitat cinci personalitati, sa zicem, Dinu Giurescu, Octavian Paler, Mircea Dinescu, Dorin Tudoran, si poate chiar pe mine, care m-am ocupat de aceasta problema, si sa discutam, intr-o dezbatere publica, noi cinci contra domnilor Magureanu si Pelin, eventual domnul Degeratu de la Arhivele totalitarismului, Ulieru si asa mai departe, incercind sa separam adevarul de minciuna. Nici asta n-a fost sa fie. Domnul Iliescu are destule lucruri pe care sa le poata utiliza in biografia sa, pentru a nu trebui sa inventeze biografia unui anti-comunist avant-la-lettre. Pentru ca n-a fost. Tendinta de rescriere a biografiilor, tendinta de prezentare a unor momente disparate, singulare intr-o intreaga cariera politica, drept elemente esentiale, pentru ca ele convin actualei structuri de coerenta a acestei personalitati, deci construirea a posteriori a unei dizidente politice este, in ultima instanta, o forma de mistificare. As lua, apoi, cazul domnului Martian Dan. Cu care, de altfel, am avut ocazia sa stau de vorba mai mult cu ocazia venirii sale la Washington, in toamna lui 1995. Anticipind putin, as spune ca dintre liderii politici ai Romaniei post-comuniste, trei au avut asupra mea un impact deosebit, din motive diferite, bineinteles. Unul ar fi domnul Corneliu Coposu, celalalt Nicolae Manolescu si, suna paradoxal, al treilea, Martian Dan. Da, m-a impresionat foarte tare.

-- In ce sens?

-- Are curajul propriilor optiuni. Adica stii de la inceput cu cine stai de vorba. Ceea ce purifica spatiul dialogului. Nu trebuie sa-ti demonstrez de ce cred ca e mai bine sa stii cu cine stai de vorba decit sa nu stii! Sintem satui de baluri mascate! Domnul Martian Dan nu soseste pe scena cintind aria lui Parsifal, dar jucind Cidul. Dumnealui este un socialist de moda veche, caruia ii plac ideile lui Dobrogeanu-Gherea, ale lui Mitterand, cel din prima faza a presedintiei sale. Cred ca este un om deplin lamurit cu comunismul, dar care, o spune raspicat, a ramas un socialist. Din anumite puncte de vedere, cred ca este chiar mai lamurit decit Ion Iliescu in privinta experiementului bolsevic. in plus, discutia cu Martian Dan a fost o discutie absolut normala. Cu domnia sa se poate discuta. Eu, sa zicem, am idei de ordin liberal-democratic, domnia sa are idei pe care le-as numi putin conservatoare, dar conservatoare in interiorul social-democratiei (deci o social-democratie nu de tipul Mario Soares, ci mai degraba de tip Kwasniewski). N-are sansa de a fi la fel de sarmant ca si Kwasniewski, nu e new look, e chiar old look, nu neaga ca a fost ministrul tineretului si mai are in favoarea lui un element: nu trebuie sa-si rescrie trecutul. Din clipa in care n-a mai fost ministru al tineretului, a urmat o scurta perioada in care a fost secretarul de partid al municipiului Bucuresti, pozitie din care a vrut sa iasa, a iesit, apoi a fost lector de socialism

stiintific (predind un curs, dupa cite mi s-a spus de catre fosti studenti de-ai sau, onorabil) la Facultatea de istorie, curs in care refuza sa-l citeze pe Ceausescu. Asta a fost biografia sa pina la caderea dictaturii. Lector. Nu l-ai vazut nici secretar la comitetul judetean de partid Timis, nici prim-secretar la comitetul judetean de partid Iasi, desi i s-au oferit astfel de functii -- dupa cum mi-a marturisit-o. I s-a oferit aproape orice. Pentru ca lui Ceausescu nu-i placeau indivizii care ieseau din joc, preferind sa stea pe margine. Pentru ca nu stateau oricum pe margine. Era dans la reserve de la republique, cum se spune. Martian Dan este dintre cei care, ca si Corneliu Coposu (poate ca aceasta comparatie o sa-i socheze pe admiratorii domnului Coposu, dar si eu ma numar printre ei), deci, nici unul nici celalalt nu trebuiau sa-si rescrie biografia. in sfirsit, iata un alt personaj care trebuie sa-si rescrie biografia. Actualul lider al Camerei Deputatilor. Pentru ca domnul Adrian Nastase e un om care a facut cariera sub regimul comunist. Este un om care s-a aflat in fata acelor optiuni despre care vorbeam cu un bun amic, astazi profesor in Elvetia: "Care este sansa sa faci cariera in Romania lui Ceausescu?" in special daca ai doua defecte: ca ai, cum se spune, cocoasa la dosar (oricum ai numi-o: ca tata a fost in armata antonesciana, ca mama e evreica, ori ca strabunica s-a culcat cu Carol al II-lea, nu stiu, orice); si al doilea element, care putea sa fie la fel de grav: ca nu esti timpit, deci, in fata acestei situatii a a stiut sa navigheze cu abilitate. Adica a intrat in corul adulator. si imi mai spunea acest prieten: "Ai accepta sa scrii un articol pentru Revista de filozofie, sa zicem, in care sa citezi ceea ce citesti tot timpul, adica Temps modernes, Revue internationale de sociologie dar articolul sa se numeasca Nicolae Ceausescu - marxist creator. Atit. si in care sa demonstrezi ca Nicolae Ceausescu e un Gramsci roman." Poate Gramsci nu e exemplul cel mai bun, pentru ca Ceausescu neauzind de el, n-ar fi stiut daca e lauda sau injurie! Sigur, i-ar fi explicat mai tirziu Dumitru Popescu sau Leonte Rautu, ca e lauda! Ei bine, din acel moment toate usile ti s-ar fi deschis. Nu vorbesc in necunostinta de cauza. stiu un caz concret. Pavel Apostol, care era un tip de-o inteligenta diabolica, a fost studentul favorit al lui Blaga, apoi si-a denuntat magistrul, in fine, o istorie foarte incurcata. De altfel, ea e folosita la ora actuala in tot felul de jocuri. A facut inchisoare, apare si in Cartea alba a Securitatii, sint lucruri care probabil i s-au stors sub tortura, cine stie. Pavel Apostol a facut o renastere filozofica dupa iesirea din inchisoare, la sfirsitul anilor cincizeci si inceputul anilor saizeci. A publicat o multime de lucrari, inclusiv introducerea la volumul Gramsci. La un moment dat, nu mai era lasat sa plece in strainatate, desi ajunsese chiar prorector al Institutului de perfectionare a cadrelor. Protectorul sau, Miron Constantinescu, murise, iar "organele" nu-i mai dadeau voie sa iasa la diverse conferinte ori simpozioane. Ca si prietenul nostru Mihai Botez, Pavel Apostol se ocupa de viitorologie. intre altele. Se mai ocupa de cibernetica. Un personaj multilateral. si atunci, a decis. A gasit solutia ideala. Tocmai fusese invitat la un congres de futurologie la Berlin si i se spusese ca nu i se da drumul. I-a trimis imediat o scrisoare lui Nicolae Ceausescu, ceva in genul, stimate tovarase secretar general, subsemnatul, Pavel Apostol, profesor universitar, prorector, etc., ma adresez dumneavoastra, vreau sa plec la congresul de la Berlin, unde am de gind sa prezint o lucrare cu titlul "Nicolae Ceausescu, ginditor al viitorului". in doua zile a primit pasaportul. Nu s-a mai intors in tara. Deci, existau solutii de acest gen. Daca cercetam putin ce s-a publicat in Revista de drept international, daca-i urmarim activitatea la Asociatia de drept si relatii internationale, vom constata ca domnul Adrian Nastase a dansat cadrilul ceausist cu gratie. Dar nu a fost in afara acestui joc. Nu a devenit o figura centrala, dar era o figura proeminenta a relatiilor cu vizitatorii din Occident. A jucat o carte atenta, care i-a servit si care i-a folosit ulterior. Deci, domnul Nastase are o parte a biografiei sale -- ma refer la biografia politica, biografia personala, din principiu, nu ma intereseaza; viata lui personala e viata lui personala si e problema lui; problema mea este viata lui politica, o viata legata de A.D.I.R.I., Asociatia de drept international si relatii internationale, care a fost o placa turnanta a operatiunilor de informatie externa. Or,

domnul Nastase stie mai bine decit mine aceste lucruri, pentru ca eu, pina la plecarea din tara, n-am pus niciodata piciorul in sediul A.D.I.R.I. Dar stiu cine trecea pe acolo: domnii Brucan si Corneliu Bogdan, banuiesc ca erau vreo patruzeci de membri, dintre care probabil treizeci se turnau unii pe altii -- despre care astazi nu se mai sufla nici o vorba.
-- Deci: cine controleaza trecutul si cine va domnina viitorul vietii politice din Romania? Te intrebasem, de asemenea, ce exista infricosator in biografia, in trecutul politicienilor romani de azi?
-- Eu nu cred ca exista neaparat, la cei pe care-i vedem, ceva infricosator. Cred, mai degraba ca e vorba de ceea ce Thomas Mann numea, in Muntele vrajit, "o mica pata rusinoasa". Deci, nu neaparat o mare pata rusinoasa. Probabil, mici forme de lasitate care sint prezentate, la ora actuala, in procesul de rescriere biografica de care vorbeam, drept forme de eroism. De pilda, a te situa pe pozitia ca o anumita eliminare din esalonul numarul un al partidului, in 1971, si o marginalizare in interiorul elitei politice comuniste e o forma de ruptura cu o formula politica detestata mi se pare, in cel mai bun caz, o exagerare. si chiar o mistificare. Cazuri clare de oameni care au rupt cu regimul de dominatie, asa cum era el impus de Moscova, ba chiar fara Moscova, precum s-a petrecut pe vremea lui Nicolae Ceausescu, exista. De pilda, Imre Nagy in Ungaria, care a ajuns in fata plutonului de executie in 1958. Sau Alexander Dubcek, exclus din partidul comunist din Cehoslovacia. Acesta a "vegetat", intr-adevar, ca inspector de ocol silvic in Slovacia, si nu ca prim-secretar de comitet regional de partid. Deci, exista cazuri de comunisti care au platit cu mai mult decit o discreta forma de exil al luxului politic pentru faptul de a fi condamnat practicile totalitare. Apoi, sint cazurile personajelor care mie mi se par, in momentul de fata, destul de interesante si prea putin studiate: camarila prezidentiala, sau anturajul prezidential. Care nu mai e, sub nici o forma, ceea ce fusese in prima faza de dupa revolutie. Practic, toate problemele pe care le vor fi avut membrii grupului Un Viitor pentru Romania -- domnii Secares, Pasti, chiar domnul Talpes, la un moment dat unul dintre principalii consilieri prezidentiali, Iosif Boda --, ei veneau dinspre structurile, sa le numim, ideocratice ale regimului totalitar. Dar ei se formasera, totusi, intr-un oarecare respect pentru litera scrisa. Orice se poate spune despre Vasile Secares, dar e un om care a scris niste lucrari, a fost cercetator principal la un un centru de studii militare. Tot asa, ceilalti membri adunati din prima clipa in jurul lui Ion Iliescu sau Petre Roman. Or, in 1996, camarila prezidentiala ne confrunta cu emergenta unui grup care, din multe puncte de vedere, este sub nivelul consilierilor lui Ceausescu din anii saptezeci. Atunci, printre consilierii sai se aflau Mircea Malita, Emilian Dobrescu, Miron Constantinescu si altii, o serie de personalitati care aveau o anumita pregatire intelectuala. Putem sa-i reprosam lui Mircea Malita tare caracteriale, dar nu lipsa educatiei. Tot astfel, Emilian Dobrescu era un economist, pe formula marxista, respectabil. Tocmai de aceea a si fost intr-adevar marginalizat sub Ceausescu! Ba era ministru la planificare, ba era consilier, ba disparea de tot. Ma rog, pentru faptul ca, intr-o anumita perioada, se situase, in cadrul a ceea ce a fost conflictul dintre "acceleristi" si "consumeristi" in economia politica romaneasca, de partea celor care cereau o atentie mai mare acordata industriei de larg consum, nivelului de trai al populatiei, etc. Dobrescu a avut rezerve fata de obsesia lui Ceausescu legata de cresterea ratei de acumulare in economia nationala. Ceausescu era un marxist primitiv, un leninist extrem de rudimentar -- daca Stalin era un leninist rudimentar si mai extragem radacina patrata din el, il obtinem pe Ceausescu! Practic, nivelul maxim de analiza marxista a lui Ceausescu era la nivelul rapoartelor lui Stalin la diverse congrese ale partidului bolsevic. Pentru el, lucrurile erau foarte clare: creste rata de acumulare, creste si forta statului socialist! Respectiv, cresc si veniturile pe care le poate administra partidului comunist, respectiv aparatul politic, care, in ultima faza a dictaturii ceausiste se identificase, dupa cum spuneam mai devreme, cu aparatul de represiune. Romania anilor optzeci era o dictatura personala, sustinuta de un aparat politienesc foarte bine pus la punct. N-avem

toate datele sa stim cit de sofisticat era acest aparat, dar supravietuirea lui, sau viata lui dupa moarte, pe care o observam in rindul serviciilor secrete. ne arata ca el era o mare forta. Deci, unele dintre personajele de care am vorbit au aceste mici pete rusinoase, altele isi reproseaza doar absenta oricarui trecut remarcabil. De pilda, actualul premier roman, Nicolae Vacaroiu, nu este nici macar un Emilian Dobrescu. Singurul lucru care-l poate califica este mediocritatea carierei sale, chiar in vechiul regim. Nici macar nu a predat vreodata in una din facultatile de stiinte economice, nu are nici calitatile de tehnocrat care i se atribuiau, pe drept sau pe nedrept, lui Theodor Stolojan. Mi se spune -- si probabil ca e adevarat, trei ani de verificare in aparatul Bancii Mondiale dovedesc acest lucru -- ca domnul Stolojan este un expert pe probleme financiare. Se pare ca a dat rezultate foarte bune in probleme de consiliere in Moldova si, daca nu ma insel, inca in una din fostele republici sovietice din Asia Centrala. Ca sa mai dau un nume: desigur, in prima faza au existat si personaje chiar sclipitoare. Indiferent ca ne incinta sau ne irita retorica lui Adrian Severin, un lucru nu i se poate nega: bransarea la un discurs de tip european. Iata-l, in momentul de fata, circulind in mediile internationale, in probleme de negocieri, de rezolvare a conflictelor, etc. Ar mai fi de mentionat cazul lui Dorel sandor, care a avut un rol influent in primul an si jumatate de dupa revolutie. Iar la ora actuala, prin rapoartele pe care le publica sub egida Centrului de studii politice si analiza comparativa, cum se numeste institutia pe care o conduce la Bucuresti, este adeseori mai transant, si chiar mai critic la adresa formulei guvernamentale, decit voci care se aud din partea opozitiei. Asadar, nu toata lumea are sa-si reproseze aceleasi lucruri. Cred ca o serie de oameni, in prima faza de dupa decembrie 1989, ar fi putut sa reprezinte poduri intre noua elita a puterii si ceea ce se constituia drept contra-elita. Pentru ca, altminteri, nu stiu de ce este mai credibil, sa spunem, un economist precum domnul Ciumara, in rindul opozitiei, decit un politolog precum Dorel sandor, din rindul fortelor guvernamentale. si unii si altii au lucrat pentru institutiile ideologice de dinainte de 1989, si unii si altii citesc carti occidentale, si unii si altii profeseaza aceeasi orientare in favoarea pietei libere.

-- Se vede cu ochiul liber in ce consta continuitatea clasei politice de la putere. in ce ar consta ruptura, sau rupturile? in cazul, desigur, in care exista!

-- Rupturi cu trecutul exista, fara indoiala. Nu stiu daca putem vorbi de o definitiva despartire, dar delimitari exista. Nu se mai utilizeaza aceleasi tehnici de intimidare si represiune, de distrugere a societatii civile, asa cum au fost practicate sub regimul comunist. Propaganda, care era monopolul Partidului Comunist, respectiv al institutiilor subordonate acestuia, continua sa fie o obsesie a puterii (iata un exemplu, Congresul spiritualitatii romanesti, de la Herculane, iata, pina la un punct, si nu pe toate dimensiunile sale, o serie de actiuni ale Fundatiei Culturale Romane, care au un clar iz propagandistic. Un scriitor pe care-l stimez in foarte mare masura, domnul Augustin Buzura, isi publica in Statele Unite un roman care este, in realitate, o forma stravezie de aranjament: cartea apare in cadrul seriei East European Mongraphs, publicata la Boulder, Colorado, dar distribuita prin Columbia University Press, se face o mare lansare la libraria Rizzoli din New York, lansare la care e implicata si ambasada romana, este prezent si ambasadorul Mihai Botez. Pentru a se intelege mai bine lucrurile, seria editoriala in care a fost publicat domnul Buzura e coordonata de catre profesorul Stephen Fisher-Galati, beneficiar, la rindul sau, al onorurilor oferite de catre Fundatia condusa de catre domnul Buzura! Daca avem in vedere ca domnul Fisher era tratat in mod similar si pe vremea lui Ceausescu, constatam ca, in ultima instanta, se continua unul dintre ritualurile propagandistice prin care ne furam singuri caciula! Un roman publicat in seria East European Monographs nu inseamna absolut nimic din punctul de vedere al promovarii reale a literaturii romane in Statele Unite. inseamna, cel mult, o forma de satisfacere a orgoliului personal al unui intelectual. Sint, sigur, si carti foarte bune care au aparut in seria respectiva, nu vreau sub nici o forma sa denigrez valoarea unor contributii. E vorba, mai ales, de oameni care n-au

avut alta solutie -- nu vreau sa-i numesc aici. Dar asta nu inseamna ca vreuna din acele carti au ajuns in planul discutiei culturale americane. Ca sa nu mai vorbesc ca in aceeasi serie s-au publicat lucrari de-a dreptul scandaloase din punct de vedere politic si moral, incercari de reabilitare a lui Valerian Trifa, cunoscut militant legionar, preot ortodox, implicat intr-o operatiune cel putin dubioasa: a mintit in momentul intrarii in Statele Unite in legatura cu trecutul sau fascist.

-- Deci, continuitate si iar continuitate.

-- Propaganda e, totusi, mult, mult diluata fata de propaganda aberanta, mecanica, sordida din perioada de pina in 1989. Asistam acum la un fenomen care, daca n-ar fi atit de dezolant, ar fi aproape amuzant, si anume, fenomenul renasterii literaturii de curte si al poetilor de curte. El precede, dupa cum bine stim, regimul comunist, dar niciodata n-a atins proportiile dementiale din timpul dictaturii. Or, acest fenomen nu poate fi identificat, dupa stiinta mea, in nici o alta tara postcomunista. Respectiv, aparitia, din nou, a unei literaturi care sa slaveasca, explicit sau implicit, status quo -ul si pe personajul care simbolizeaza acest status-quo. Fapt de negindit in Republica Ceha, de negindit in Ungaria, de negindit in Polonia. Dar, e drept, poate fi gindit in Slovacia si in Serbia. El se leaga de renasterea unei intelighentsii direct subordonata puterii si gata s-o serveasca. in forma lui cea mai vulgara, el se gaseste la ziarul Vocea Romaniei, ziar guvernamental. in forme mai bine camuflate, dar nu mai putin indoielnice din perspectiva a ceea ce ar trebui sa fie intelectualul intr-o societate democratica, fenomenul se observa in reviste direct subventionate de guvern si care sint conditionate daca nu intru glorificarea potentatilor zilei, macar in calomnierea celor care indraznesc sa spuna ceva critic la adresa acestor potentati.

-- Ce se intimpla cu fostii scriitori de curte din celelalte tari ex-comuniste? Ce se intimpla cu Jerzy Urban, cel despre care ai scris un articol memorabil, in 1992?

-- Urban e un fenomen extrem de interesant. El a avut un rol extrem de influent, hai sa nu zic decisiv, in timpul legii martiale. El a fost purtatorul de cuvint al juntei. Are o alta traiectorie decit vadimii si paunestii nationali. Urban a inceput ca ziarist, si inca unul foarte talentat. De altfel, nici macar n-a fost membru de partid. Initial, pe la sfirsitul anilor cincizeci, inceputul anilor saizeci, era foarte apropiat de cercurile liberale. in perioada Gerek s-a apropiat de cercurile puterii, fundamental din motive profund anti-clericale. El se inscria, din acest punct de vedere, intr-un conflict traditional in Polonia: cel dintre intelectualitatea liberal-seculara si intelectualitatea direct legata de biserica. (Astazi, conflictul s-a complicat cu citeva nuante, pentru ca, intre timp, a aparut si o intelectualitate catolica de orientare laica, de pilda grupul de la Gazeta universala din Cracovia: ei sint catolici, dar in acelasi timp nu accepta sa fie deplin controlati de catre cardinalul Glemp. Tadeusz Mazowiecki este unul dintre reprezentantii acestei noi directii). La sfirsitul regimului comunist, Urban a renascut din propria lui cenusa, a publicat o revista de porno-politica, numita Nu, unul dintre saptaminalele cele mai citite din Polonia. Rolul lui Urban a fost, de altfel, discutat de catre Timothy Garton Ash in articolul despre Polonia la "ora neo-paginismului", o aluzie la faptul ca, printr-o gafa politica, biserica a spus ca votul la prezidentialele din decembrie 1995 urma sa fie unul intre valorile crestinismului si cele ale paginismului. Ei, iata ca 51,7 dintre polonezi prefera sa traiasca intr-un stat neo-pagin, condus de un fost comunist, decit sa fie supusi unei constitutii in care sa se promulge rolul conducator al bisericii catolice.

-- E acesta un semn al crizei bisericii catolice in Polonia?

-- Categoric. Biserica va trebui sa-si regindeasca multe dintre optiuni si din atitudini. Deci, Urban a fost extrem de prezent in aceasta campanie, sustinindu-l total pe Kwasniewski. El a fost, de fapt, unul dintre pilonii propagandei actualului sef al statului polonez. Dar, vreau sa accentuez, Kwasniewski, in Polonia, nu este simbolul continuitatii comuniste. in cel mai rau caz, el ar fi simbolul revenirii! Apoi, sigur ca Urban s-a specializat in ponegrirea

fostilor dizidenti, sigur ca el face din obscenitate si infamie forme de existenta. Dar, in egala masura, exista o serie de teme pe care revista sa le ataca si care sint probleme reale ale societatii poloneze. De pilda, neo-clericalismul, inchiderea fata de Occident si, iata, paradoxal, la acest fost lacheu al juntei, aparitia sa, pe anumite falii, ca aparator al modernitatii. Ca si Kwasniewski. Acestea sint ironiile situatiilor postcomuniste. Dar Urban nu s-a specializat, precum omologii sai romani, in turpitudini ale ingenuncherii a la Paunescu. Merg pina acolo incit sa spun ca, atunci cind a fost purtatorul de cuvint al juntei, spunea ceea ce credea. El chiar avea o furie personala pe intelectualitatea liberala, ii stia "pe viu" pe foarte multi dintre ei...
-- si Vadim o are...
-- Da, dar nu vine dintre ei! El nu si-a petrecut tineretea in compania lui Kolakowski, scriind la revistele la care scria Kolakowski ! Urban este un cinic, un aventurer al condeiului. Seamana cu multe personaje din fosta Germanie de Rasarit. Mai interesant e ce s-a petrecut cu scriitorii de curte, cu scriitorii semi-oficiali ai ultimei perioade comuniste din Rusia. Pentru ca acolo aveai o serie de scriitori de tendinta neo-stalinista, ca la revista Oktiabr...
-- Vorbesti serios? Dupa cite tin eu minte, revista "Orizont", la care lucrez, era, prin anii saptezeci-optzeci, "infratita" cu publicatia de care vorbesti!
--Ssansa voastra!
-- Pardon, doar a unora dintre noi! Cind mi-ar fi venit si mie rindul sa plec la Moscova, prin 1987- 1988, legaturile fratesti au incetat, pe baza de perestroika!
-- Deci, aveam si aceasta revista de orientare clar conservator-leninista, sau stalinista, care in rasturnarile extraordinare de simboluri si valori care s-au petrecut, s-a ingemanat cu directiile nationale, nationaliste si patriotarde si au construit sinteza nationalist-bolsevica. E o directie extrem de activa in momentul de fata in rindul scriitorilor care-l gustin pe Ghenadi Ziuganov. Sint scriitorii care celebrasera razboiul din Afganistan, care au condamnat adulterarea valorilor pure ale "sufletului rus" nu prin revolutia bolsevica, ci prin rolul alogenilor in respectiva revolutie. Sint teme pe care le regasim la ora actuala si in Romania: nu condamnarea regimului comunist, ci doar a acelei perioade a sa care poate fi asociata cu o prezenta mai mult sau mai putin vizibila si/sau determinanta a unor personaje cu nume nu tocmai pur romanesti. Acest tip de ideologie, care este saptaminismul in varianta rusa, este de-a dreptul captivant, pentru ca literatura rusa are o anvergura pe care nu i-o putem nega. Pentru ca e vorba aici de iesirea in arena a reprezentantilor scolii siberiene, apoi a unor personaje gen Viktor Astafiev, Vasilii Belov, a regizorului Nikita Mihalkov, care s-a implicat in viata politica rusa, asociindu-se, pentru o scurta perioada, cu directia national-bolsevica, virind in ultimul moment si devenind un suporter al lui Cernomirdin. Mihalkov a facut un film pe care mi-as visa sa-l vad facut de un regizor roman care sa discute problema trecutului, un film care a luat toate premiile posibile, Ars de soare. Dupa parerea mea, e un film genial din punct de vedere artistic si pervers ideologiceste. El se incheie, nu stiu daca l-ai vazut, cu scena arestarii veteranului bolsevic si a sinuciderii celui care fusese trimis de catre N.K.V.D. sa-l atraga in capcana marturisirii si care este un fost prieten de familie, care emigrase in Franta, care fusese de partea Garzilor Albe, revine din exil, devine ofiter al serviciilor secrete. Deci, si unii, si alti pier, apare o gloata sinistra, noi agenti, care sint urdurosi si adiposi, nu mai au nimic comun cu ceea ce fusese marele razboi civil al Rusiei in secolul douazeci. Filmul se incheie cu o melodie absolut cutremuratoare, si cu fraza scrisa pe ecran, "Se dedica acest film tuturor celor care au murit arsi de soarele revolutiei..." Acum, noi stim ca unii mureau arsi intr-un fel, altii in alt fel. Aceasta patura care se asterne peste trecut, si pe care, intr-un fel, vrea sa ne-o serveasca si succesiunea aceasta de cinci volume din Cartea alba a Securitatii, in care, intr-un fel sau altul, toti au fost "arsi de soarele revolutiei", cred ca este o teza care functioneaza astazi foarte eficient in Rusia. O observam, nu mai putin puternic, ca

ideologie a S.R.I.-ului si a publicatiilor care graviteaza in jurul acestei institutii.
-- Ce se intimpla cu scriitorii rusi care erau perceputi ca sa zicem asa, neinfeudati ideologiei comuniste. Ma refer la scriitori care treceau drept "liberali", gen Evtusenko...
-- Evtusenko e un caz care merita o discutie de sine statatoare. Cei care s-au indepartat cu adevarat de ideologia comunista ar fi fost un mare poet, precum Andrei Voznessenski, sau un alt mare scriitor, Andrei Bitov. Acesta n-a putut sa publice Casa Puskin decit fragmentar, cu mari probleme, chinuit. Sint oameni pe care i-as compara, intre anumite limite, cu Paul Goma -- dar fara sa fi ajuns la radicalismul lui Goma --, sau, mai degraba, cu Sorin Titel, Lucian Raicu, Matei Calinescu, Norman Manea, Dorin Tudoran pina in momentul rupturii, Ileana Malancioiu, Ana Blandiana. Mircea Dinescu. Oameni care erau clar indepartati de regim, dar nu mersesera -- cu exceptia lui Dinescu, la sfirsit -- pina la ruptura totala. Aceasta grupare de scriitori e, in Rusia, de certa orientare liberala si democratica. -- Evtusenko facea, am impresia, figura de innoitor printre scriitorii, totusi, oficiali! -- in momentul de fata, Evtusenko e o parodie a propriului sau trecut. Vine foarte des in America, unde preda un curs la o universitate. A predat si aici, la Washington, la Georgetown University, a predat si la Philadelphia, la Pennsylvania State University. A avut chiar si lansarea unei carti de memorii la o librarie de aici, din apropiere, Politics and Prose, pe care o frecventam, nu-i asa?, zilnic. in genere, voga lui Evtusenko e terminata. N-as vrea, totusi, sa dau imaginea unui Evtusenko de dimensiunile lui Paunescu. Desi cred ca a functionat in subconstientul lui Paunescu, masiv, modelul Evtusenko. Pentru ca rusul a avut un moment care nu-i poate fi negat, de profunda onestitate, in perioada hrusciovista. Publicarea poemului sau, Urmasii lui Stalin, la inceputul anilor saizeci, care se termina cu versurile, citez aproximativ: "atita timp cit mai stiu ca unul dintre ei isi cultiva trandafirii in curte, iar pe altul il vad plimbindu-se pe Nevski Prospekt" -- era foarte clar la ce se referea: unul era Poskrebisev, fostul secretar personal al lui Stalin, celalalt, Molotov, al treilea Kaganov -- "puteti sa-mi spuneti orice, eu tot cred ca Iosif Vissarionovici se afla in mausoleu" , a avut un impact colosal. Se vedea foarte clar ca el cerea epurarea fostilor tortionari. Acest poem al lui Evtusenko echivala, in istoria culturala a dezghetului , cu O zi din viata lui Ivan Denisovici, al lui Soljenitin. Al doilea episod important in viata lui Evtusenko e publicarea poemului Babi Iar. E vorba de groapa comuna de linga Kiev, in care nazistii, cu ajutorul colaborationistilor ucrainieni, au executat si impuscat sute sau mii de evrei. Evtusenko se apleca in fata memoriei acelor victime. Poemul a fost, la vremea respectiva, un soc, pentru ca in Uniunea Sovietica nu se stia ca pe teritoriul sau se practicase solutia finala a problemei evreiesti. Evtusenko anunta, in termeni violenti, ca acest lucru se petrecuse, iar finalul poemului e si el sugestiv: "Atita vreme cit pe lume se mai afla vreun antisemit, eu personal ma consider evreu".

ZIUA A CINCEA

**** Un comunist ostil la escapadele tovarasesti * Vestigiile experientei leniniste * Noi propunem arhetipuri, altii le critica * Reformatorii nu pot fi invinuiti ca au fost reformatori! * Romania -- ducat, regat, republica, dominion * Entuziastii adversari ai lui Mazilu * Renasterea prea rapida a societatii civile * Domesticirea partidelor politice * "Presedintele vostru, premierul nostru!" * Un guvern dizident?! * Tovarasul Criminal * In Romania se desfasura un razboi civil *Luna conspiratiilor *Cu ce se ocupa ambasadorul Romaniei in Egipt? * Mina de fier are nevoie de un creier de otel * Cum poti demonstra ca patria e in pericol?***

Mircea Mihaies: Dupa acest adevarat curs scurt de istorie a P.C.R., varianta Tismaneanu, te-as intreba: ce mai razbate, in momentul de fata, din acele framintari? Vladimir Tismaneanu: Inainte de a incerca sa dau un raspuns, vreau sa spun ca din aceasta intreaga framintare se desprinde conturul unei lumi. In comunismul romanesc au inceput sa se simta, de la un moment dat incolo, ecouri din dezbaterile ideologice ale timpului. Se simt, de pilda, ecouri din Programul Ligii Comunistilor din Iugoslavia, din 1958, redactat, dupa stiinta mea, de Edvard Kardelj, numarul doi sau trei din partid si care era anatemizat, pe

linie chineza, dar si sovietica, drept "apoteoza a revizionismului modern". In conducerea P.M.R. au loc tot felul de discutii: cum sa se reactioneze la posibilul impact, la posibila "intoxicare" cu tezele comunistilor iugoslavi. Teze in care probabil ca cel mai periculos lucru era dizolvarea rolului conducator al partidului in societate. Dar mai era si teama fata de un anumit gen de toleranta la nivelul monopolului politic. Teama chiar si fata de recunoasterea minimala a principiului diversitatii in arta -- un adevarat tabu in Romania lui Dej sau Rautu --, si, de asemenea, deschiderea catre Occident, pe care Iugoslavia avea s-o practice tot mai intens dupa 1958. Constientizarea riscului unei asemenea contaminari ideologice cu "morbul revizionist" transpare foarte clar. Nu au fost niste reactii spontane sau inertiale, ci au fost actiuni sistematic pregatite, discutate, dezbatute. In ele, membrii Biroului Politic se intreceau unii pe altii intru indirjire dogmatica. In documentele de dupa 1957 - 1958 se pot observa minime tentatii liberaliste in conducerea P.M.R.-ului. Poate, din cind in cind, se observa si conflicte personale care sint imediat invaluite in terminologie psedo-partinica. De pilda, in 1962 are loc o sedinta a Biroului Politic, in care se discuta, in prezenta celui impricinat, cazul lui Emil Bodnaras. Nu s-a stiut niciodata ca lui Bodnaras i se pregatea o demascare publica a devierii de dreapta sau de stinga -- urma, probabil, ca Rautu sa defineasca terminologia! Despre ce era vorba? Bodnaras boicotase, sabotase, in fine, nu participase la stilul de viata al lui Dej, respectiv, nu era unul dintre partenerii de agape ai secretarului general. Ba chiar se manifestase, in citeva rinduri, de o maniera ostila fata de aceste "escapade tovarasesti". Probabil ca s-au mai spus si multe alte lucruri, dar frapant e modul in care se incepe dicutia in Biroul Politic -- parafrazez, desigur, insa aceasta era linia: "In 1962, fiind la Mangalia l-am vizitat pe Emil si l-am invitat sa mergem la un restaurant..." (Evident, restaurantul ar fi fost golit!) "La care Emil a refuzat invitatia noastra" (pune numele care vrei: Dej, Draghici, Apostol...) "Ce se ascunde in spatele acestui refuz? De ce Emil Bodnaras a refuzat sa se mute impreuna cu toti ceilalti membri ai Biroului Politic?" (In timp ce Dej si suita locuiau in vacanta la Eforie Nord, in casele nou construite sau reamenajate pe faleza, Bodnaras locuia la Mangalia!) "De ce se manifesta tovarasul Bodnaras tot timpul ca o vedeta? De unde acest vedetism? Ce vrea sa dovedeasca?" Ei, apoi incepea, evident, competitia cine sa-l denunte mai tare. Unul isi amintea ca in 1952 Emil Bodnaras avusese rezerve -- in discutii personale, care nu sint in stenogramele Biroului Politic! -- in legatura cu includerea Anei Pauker in atacul impotriva lui Vasile Luca. Altul isi amintea ca in 1955 avusese retineri in privinta optiunilor strategice, si tot asa. Deci, se plateau polite. Interesant lucru, Emil Bodnaras isi face o foarte demna -- pentru el -- autocritica, ceea ce e un fel de a spune ca nu si-a facut nici un fel de autocritica. Probabil ca totul s-a rezolvat intr-o discutie personala intre el si Gheorghiu-Dej. Dovada cea mai clara e ca, un an-doi mai tirziu, Bodnaras e una din vedetele Declaratiei din 1964. Merge in China, la intilnirile cu Mao Tze Dun, apare la televizor pentru a evoca infaptuirea actului de la 23 august. Deci, e clar unul dintre baronii lui Dej. E doar o chestiune de doi ani intre riscul de a dispare stigmatizat din viata politica si momentul cind a devenit unul dintre adevaratii king-makers. Pentru ca Maurer si Bodnarasi sint grupul care l-au facut pe Ceausescu. Lucru pe care mi l-a confirmat, intr-o discutie pe care am avut-o in vara lui 1994, Stefan Andrei. Preluarea puterii de catre mezinul Biroului Politic e rezultatul unui pact facut de Ceausescu, pe de o parte, si Bodnaras-Maurer, pe de alta. Fiecaruia i s-a oferit ceva si, intr-un fel, Ceausescu si-a indeplinit promisiunile. Lui Maurer i-a promis ca se va pensiona oricind va dori , din postul de prim-ministru, deci nu va fi marginalizat, sau umilit in vreun fel, iar lui Bodnaras i-a promis ca va fi al doilea om in stat. Si, intr-adevar, in masura in care statul conta, Emil Bodnaras a murit in functia de vice-presedinte al Consiliului de Stat.

-- Ar fi ceva de recuperat, in momentul de fata, din toata aceasta istorie zbuciumata?

-- In sensul "Care e morala acestei fabule?"

-- Exact.

-- Nu uita ca e vorba de cincizeci de ani de istorie a Romaniei. Chiar si cei mai vajnici inamici ai comunismului au fost marcati de ceea ce s-a petrecut in acesti cincizeci de ani. Poate ei mai mult decit altii. In primul rind, trebuie sa intelegem ce fel de mentalitati s-au construit. Care au fost ratiunile in functie de care s-au petrecut mutatiile institutionale, mutatiile valorice. Si, poate cel mai important lucru, care sint sechelele, care sint vestigiile experientei leniniste in Romania.
-- Care sint?
-- O stare generala de suspiciune. O fascinatie a metodelor autoritare. Un gen autoritarist de discurs, inclusiv in rindurile celor care se proclama cit se poate de anti-bolsevici. O totala lipsa de incredere in societatea civila. Ba chiar un fel de dispret pentru societatea civila. O tendinta pronuntata spre monolog -- deci un refuz al dialogului. Si multe alte elemente pe care am avut ocazia sa le discutam -- nu numai eu -- de-a lungul ultimilor ani. Exista o serie de carti scrise pe aceasta tema -- si care in cazul romanesc este mai puternica decit in Polonia sau in Ungaria. Pentru ca de-leninizarea in Romania a fost extrem de contorsionata, cum am mai avut ocazia sa discutam si in Ghilotina de scrum, dar si in aceste discutii mai noi pe care le-am avut.
-- Ne aflam intr-un moment de bilant. Sintem dupa sase ani de post-ceausism. Evident, nu e o epoca liniara, compacta. Ai putea sa faci o periodizare a acestui interval, luind in considerare principalele mutatii in plan politic? Iar apoi, o analiza a fiecaruia dintre momentele mai importante.
-- E greu, dar putem propune o periodizare, fie ea si una problematica. Dar, in ultima instanta, despre asta e vorba in stiintele umane: noi propunem arhetipuri, urmind ca altii sa le critice, spunind ca nu corespund criteriilor realitatii asa cum o vad ei. Cred ca exista, inainte de orice, un moment de ruptura. O ruptura care n-a fost doar simulata. E un fapt. Ruptura din 1989 a fost o realitate. O strapungere. Eroarea a fost ca s-a crezut ca e vorba de o ruptura absoluta, o ruptura sistemica. Dar in fapt a fost vorba de o ruptura intrasistemica. De aici provine marea eroare. Ruptura, totusi, exista. Problema e cit de departe iradiaza ea. Avem, asadar, un grup de comunisti reformatori, inspirati, mai intii, de primavara de la Praga, si mai apoi de reformele lui Gorbaciov -- nu are importanta daca mobilizati sau nu prin canale informative din Uniunea Sovietica: e clar ca citeau Pravda, fie ca ei se numeau Gpgu Radulescu sau Ion Iliescu, stiau ce se petrecea in U.R.S.S. si in celelalte tari din est. Directia schimbarii era destul de clara -- pun mina pe putere. Aici se creeaza o situatia interesanta. Acesti comunisti reformatori nu pot fi invinuiti ca au fost reformatori. Dar li se poate reprosa faptul ca au pretins ca sint altceva. Au pretins ca sint democrati liberali, dar au facut tot posibilul pentru a compromite in ochii maselor aceasta idee. Democratia liberala a fost echivalata de catre ei cu revansa burghezo-mosierimii, cu riscul stabilirii unei dictaturi legionare, militar-fasciste, si asa mai departe. Daca pretindeau ca sint prietenii unei societati deschise, nu trebuiau sa faca acele eforturi disperate si desantate de a convinge o societate, si asa abulica din punct de vedere mental, dupa lungul razboi purtat asupra spiritului romanesc sub Gheorghiu-Dej si Ceausescu, ca democratia liberala nu este tocmai in firea poporului roman. De altfel, si in perioada interbelica au existat destui -- care nu veneau doar de la stinga, ci si unii care veneau din extrema dreapta, nume faimoase precum Nae Ionescu, Emil Cioran si atitia altii, pentru care sincronizarea cu valorile europene era o incorsetare a spiritului romanesc, o tentativa de a-i adultera adevarata noima, adevarata ratiune de a fi.
-- Acesta ar fi, intr-un sens mai larg, momentul 22 decembrie.
-- Este momentul declaratiei initiale a F.S.N.-ului, care, cu exceptia faptului ca nu ajunge la o identificare a formei de stat -- se schimba numele din Republica Socialista Romania, care inceteaza sa existe, si se anunta existenta Romaniei, fara sa se spuna daca e republica, ca Ungaria, sau regim de tip San-Marino, Lichtenstein, monarhie sau ducat, sau orice va fi fost -- lasa lucurile sa plutească in ambiguitate.

-- Ambiguitatea era mai larga.
-- Da, iar jocurile nu erau facute. Echipa care ii succede lui Ceausescu, ma refer la cvartetul Iliescu-Roman-Brucan-Mazilu, in spatele carora se afla omul cel mai puternic al momentului, generalul Stanculescu, care avea control atit asupra armatei, prin faptul ca ii cunostea foarte bine pe comandantii din teritoriu, dar avea si un control asupra economiei nationale, intra foarte repede intr-o stare conflictuala, privind orientarea noului regim. Brucan, fara a fi direct influent -- n-a avut niciodata conducerea unui minister sau vreo conducere operativa de un anumit gen -- avea influenta prin faptul ca le sugera diverse idei lui Iliescu si Petre Roman. In ce-l priveste pe Mazilu, el era cel mai radical in privinta orientarii liberal-democratice. Dar era un general fara armata. Nu avea in spatele sau nici un fel de sustinatori entuziasti. Avea, in schimb, adversari entuziasti, din rindul institutiei cu care fusese asociat, care nu-i iertau ceea ce s-a dovedit a fi, in fond, o convertire sincera. E vorba de Securitate si de dubiosul aparat din ministerul de externe si institutiile care gravitau in jurul lor. Adica toti politrucii de rangul al doilea, care aveau sa reapara foarte repede in viata politica. Ei nu-i puteau ierta lui Mazilu ca rupsese cu ei cu mult timp inainte si ca fusese autorul declaratiei atit de radicale -- dupa gustul lor -- a F.S.N.-ului. Declaratie care sparsese monopolul partidului unic in Romania. Ce face, in aceste imprejurari, Brucan? El reintroduce ideea partidului unic prin decizia conducerii F.S.N. de a pezenta candidati la alegeri, deci de a se transforma in partid politic, jucind deopotriva rolul de acuzat, procuror, avocat si judecator. Deci, asumindu-si toate rolurile in aceasta sinuoasa tranzitie. Ulterior, se produce surparea unitatii noii elite. Adica se produce fenomenul de polarizare in interiorull noii elite. Ceea ce nu s-a observat initial e ca Romania incepe sa fie un joc cu mai mult decit doi actori, Opozitie si Putere. Si ca, de fapt, si in interiorul puterii se produc fenomene de fractionare. Respectiv, o grupare din conducerea F.S.N.-ului, asociata in special cu echipa Roman, Severin, partial Theodor Stolojan, incepe sa joace in Romania rolul comunistilor reformatori reali din celelalte tari din Est. Ei devin, de fapt, echivalentul in Romania a ceea ce sint, in momentul de fata, Kwasniewski in Polonia si Gyula Horn in Ungaria. Deci, ei sint acea echipa din partidul comunist care a mers atit de departe incit a spus, intr-adevar, comunismul a devenit o piatra de moara legata de git. Nu putem inota in continuare, spun ei, carind in spinare balastul leninist, deci singura forma acceptabila e sa revenim la ideile social-democrate asa cum au existat ele inainte de Lenin in stinga internationala si cum au fost dezvoltate in Occident: fara ambitia de a fi partid unic, fara ambitia de a impune economia planificata, fara adversitatea obsesiva fata de proprietatea privata, si toate celelalte elemente. La aceste idei se reactioneaza. Si se reactioneaza puternic in 1992, in momentul in care acest tip de orientare incepe sa prinda contur --orientare pe care eu am numit-o moderat reformatoare, comparata cu alte tari din Est. Desi, retrospectiv privind lucrurile, in Romania ea a fost chiar radical reformatoare, comparata cu lipsa de reforme care avea sa urmeze dupa 1993. Sau cu ultima faza, adica cea mai recenta, care este o faza de profunda intepenire economica, o faza de restauratie politica si, fara sa fie comunismul initial, o faza in care diverse fosile ale comunismului revin in functii de decizie de mare influenta. Paradoxal, ne aflam acum in situatia in care directorul Serviciului Roman de Informatii, Virgil Magureanu, apare (apare, spun!) mai radical reformator decit multi oameni politici. Macar pentru ca numele sau e asociat si cu prima faza a dezvoltarii revolutiei si cu momentul initial de ruptura.
-- Deci, am putea distinge, in acesti sase ani, trei faze. As vrea sa le detailezi pe fiecare in parte. Cum se vede, privit de astazi, momentul 12 ianuarie 1990, prin ceea ce a decurs sau n-a decurs din el?
-- Am scris la vremea respectiva un articol pentru revista The New Republic, articol care mi-a dat ulterior destule batai de cap. Articolul se numea Noi masti, chipuri vechi si descriam situatia cu pricina. Cred ca putem vorbi de o combinatie de excitatie civica, de

panica in rindul echipei neo-comuniste, si de o regrupare a fortelor de securitate. E momentul in care Securitatea incepe, de fapt, sa se regrupeze pe fata. Ea beneficiaza de panica echipei neo-comuniste, care initial nu era necesarmente dispusa sa faca acel compromis istoric cu cei carora le succedasera. De ce spun ca e vorba de revenire si regrupare? Pentru ca Securitatea, sa fie clar, nu disparuse. Comandamente si forme de actiune au existat mereu. Nu le cunosc, nu am cum sa le cunosc, dar privind harta operatiunilor si metodologia poluarii discursului public cu dezinformari de tot soiul, este clar ca a existat tot timpul, fie si intr-o forma redusa, o activitate de culegere de informatie si de utilizare profesionista a ei in scopuri politice. Cred, asadar, ca 12 ianuarie a fost o imensa provocare. Iar Mazilu a fost victima cursei care i-a fost intinsa.
-- De catre cine?
-- De catre elemente ale fostei Securitati, combinate cu elemente ale noii Securitati, pe cale de a se naste, si cu panica echipei diriguitoare, Ion Iliescu si Petre Roman.
-- 28 ianuarie 1990.
-- Este momentul in care noua conducere, respectiv echipa Iliescu-Roman-Brucan, isi da seama de doua riscuri: resurectia extraordinar de rapida a societatii civile in Romania, in special in marile orase si la in Bucuresti (se stie ca politica nu se face, in genere, in micile tirguri, ci in marile centre urbane. Viata politica moderna, discursul politic al modernitatii este unul urban si civic. Era clar ca ceea ce se petrecea in Bucuresti afecta activitatea din tara, dupa cum revolutia din 22 decembrie fusese la Bucuresti -- Timisoara fusese izolata, iar daca Bucurestiul nu exploda, era foarte posibil ca toata miscare sa fi fost inabusita, asa cum se petrecuse de atitea alte ori in istorie. Chiar si in Romania -- adu-ti aminte de Tirgu Jiu sau de Brasov.) Deci, acesta ar fi un element -- renasterea societatii civile, care a primit cea dintii mare lovitura la 28 ianuarie. Si care, ulterior, avea sa primeasca o foarte dura lovitura -- n-as numi-o mortala, dar ea a fost foarte puternica -- in 13 -15 iunie 1990. Esecul Pietii Universitatii si, mai ales, violenta care a urmat inchiderii ei, in faza civica, si transformarea ei intr-o umbra palida, si adeseori jenanta, a ceea ce fusese, ma refer la perioada de agonie a Pietii Universitatii, ei, bine, alaturi de celelalte momente, au creat profunde suferinte societatii civile romanesti. In primul rind, o lipsa de autoincredere. Cealalta sfidare pe care o identifica -- in mod corect, din punctul lor de vedere -- potentatii din epoca, care, pina la un punct, sint si potentatii actuali: Roman si echipa lui au fost dati de o parte nu pentru a stabili o directie mai eficienta, ci pentru a opri procesul de accelerare a reformelor economice si, probabil, si politice -- este capacitatea de resurectie a partidelor politice suprimate de comunisti. Fata de alte tari din Est, aparitia partdielor istorice e un fenomen unic. In nici una din tarile fostului bloc sovietic nu s-a produs fenomenul renasterii partidelor politice distruse de catre comunisti.
-- Cu ce eficienta?
-- Daca ne referim la P.N.T.C.D., cred ca eficienta a fost foarte mare. E un partid care, fiind agresat, calomniat permanent a reusit, totusi, sa se situeze intre cincisprezece si douazeci la suta, adica sa aiba un electorat nu intotdeauna batrin, ba chiar, adeseori, foarte tinar. Am intilnit eu insumi persoane tinere din conducerea P.N.T.C.D.-ului ori membri ai Parlamentului care s-au identificat cu acest partid. Fie ca s-au identificat emotional cu liderul acestui partid, Corneliu Coposu, fie ca s-au identificat cu valorile crestin-democrate profesate de partid, fie ca s-au identificat, prin ricoseu (pentru ca nu voiau sa se identifice cu valorile oficiale), iata, sint oameni care au asigurat supravietuirea partidului in niste ani de foarte critice incercari. Deci, ceea ce s-a urmarit a fost domesticirea, amutirea partidelor politice. In cazul Partidului Liberal, cred ca s-a si reusit acest lucru. Nu vreau sa fac nimanui vreun proces de intentie, dar cred ca dupa 28 ianuarie lucrurile sint destul de clare. Comportamentul politic al principalului lider al Partidului Liberal este datator de seama pentru o tendinta de comprois cu orice pret. De la varianta, sa-i zicem radicala, a P.N.T.C.D.-ului si a liderului sau, confruntare cu orice pret (adeseori putea sa apara astfel,

"Nu stam de vorba cu voi!", varianta cealalta fiind "Sa stam de vorba, oricare ar fi pretul"), la ceea ce au facut liberalii e un drum enorm. Cred ca o linie flexibila si, in cele din urma, incununata de succes, ar fi fost o combinatie intre cele doua. Dupa parerea mea, cel mai bine a descris situatia, la vremea respectiva, in Polonia, Michnik. El spunea ca e evident ca acesti oameni nu vor ceda puterea daca nu li se dau niste garantii ca ceea ce va urma nu va fi o vinatoare de vrajitoare, daca nu chiar un pogrom. Adica forme de persecutie civica. Care era garantia? Faimosul slogan al lui Michnik: "Presedintele vostru, premierul nostru!" Toata problema a fost ca in Romania si presedintele si premierul si cam toata lumea erau tot "ai lor"! In momentul in care premierul a incercat -- nu sa devina aliatul opozitiei -- ci sa urmeze o linie mai apropiata de ceea ce parea sa fie dezideratul opozitiei democratice, el a fost eliminat. Stii bine ca am scris destul de mult, nu sint un infocat admirator al domnului Roman, sau al lui Adrian Severin, dar realitatea istoricica este ca ei macar au incercat. Nu merg atit de departe sa spun -- asa cum s-a spus la o dezbatere pe care am avut-o aici, la Wilson Center, acum un an, in timpul vizitei lui Petre Roman aici, cind Adrian Severin a venit la dezbatere, si desi eu am folosit terminlogia reformism moderat, dl. Severin n-a considerat acest compliment suficient, a luat cuvintul si a spus "Nu, nu, guvernarea noastra a fost cu adevarat orientata spre reforme categorice, radicale, ireversabile. Ba chiar as putea spune ca am fost un guvern dizident!" Acum, sa fii si la guvernare, si in dizidenta, eu nu prea pot sa-mi imaginez! E paradoxul roman dus la ultimele consecinte. Problema lor a fost ca anumite puncte-cheie ale puterii politice n-au fost niciodata in miinile lor. N-au avut nici cel mai mic control asupra Securitatii, in diversele ei variante. Singurul lor control era, poate, faptul ca Petre Roman avea relatii privilegiate cu Mihai Caraman si, deci, dispunea de o anumita influenta asupra serviciului de informatii externe. Dar nu acesta era serviciul cu influenta cea mai mare pe teritoiul Romaniei! Teoretic, n-ar fi trebuit sa aiba nici una! Controlul adevaratei Securitati, al neo-Securitatii, ca s-o numim astfel, s-a aflat in permanenta in miinile lui Ion Iliescu si ale unora din cei mai apropiati consilieri ai sai. Ma refer la Ioan Talpes, la Iosif Boda, la Vasile Ionel. Si probabil ca mai sint si altii de care nici n-am auzit, facind parte din categoria "invizibililor." Stii ca discutam aseara cu niste prieteni din Israel, unde numele directorului serviciului de contrainformatii nu e niciodata publicat. Se da intotdeauna doar o initiala. Asta face parte din structura sistemului. Deci, e un nume non-pronuntabil. Unii spun ca se stie si unde locuielste, insa numele lui e secret. Ei bine, acest lucru e de inteles in situatia unei tari aflate in razboi permanent, precum Israelul. Dar si in Romania adevaratii artizani, adevaratii tragatori de sfori sint adesea invizibili. Ce stim noi cine sint fratii Paunescu? Sau cine se afla in spatele lor? Ce stim despre felul in care si-au facut averea? Ce stim despre retelele oculte de influenta? In ce masura putem spune despre Romania ceea ce un ziarist britanic a demonstrat despre Rusia, ca ceea ce s-a petrecut este ingemanarea dintre o mafie politica si o mafie economica. avind drept consecinta aparitia unei caste de adevarati detinatori ai puterii care pot fi desemnati drept Tovarasul Criminal (acesta e si titlul cartii, Comrade Criminal).

-- Probabil ca e un bluff sa numesti guvernul Roman un guvern dizident, dar un guvern marginal, sau marginalizat, putea sa fie.

-- Nu controla armata, nu controla afacerile externe decit intr-o mica masura, si nu controla afacerile interne. Si atunci, te intrebi, ce controla de fapt? Probabil ca, prin Andrei Plesu, controla cultura. Intr-adevar, s-au facut schimbari foarte importante, s-au luat niste initiative cu totul impresionante. Si poate s-a mai controlat, prin Mihai Sora, educatia.

-- 18 - 19 februarie 1990.

-- In mintea liderilor politici din epoca, Ion Iliescu, Brucan, Martian Dan, consilieri gen Virgil Magureanu, Talpes, Boda, Vasile Secares (seful grupului de consilieri prezidentiali, o perioada) era ca in Romania se desfasura un razboi civil. Cred ca erau atit de convinsi de

acest lucru, incit erau aproape sa-l si creeze, sa-l si genereze. Sint diverse scenarii si diverse metode prin care se testeaza reactia posibila a societatii civile, reactia posibila a mediilor de informare, reactia posibila a diverse personalitati. Stiu din sursa mai mult decit sigura -- mi-a spus-o chiar domnul Octavian Paler -- ca s-a incercat pe toate caile sa i se explice si sa se afle care este motivul pentru care e atit de vehement si atit de critic. Ce se poate intreprinde pentru a-l putea face mai putin vehement si mai putin critic? Oare nu avem noi atitea lucruri in comun, lucruri care ne leaga? Atacul impotriva lui Octavian Paler n-a inceput direct (erau, sigur, unii care scriau impotriva lui, dar era un raspuns la ceea ce Octavian Paler trimitea ca mesaje, nu prin ceea ce scria). Cred ca si momentul februarie e tot o repetitie pentru punctul culminant al actiunii, care este iunie 1990. In iunie 1990, regimul isi arata, dupa parerea mea, adevarata fata. Nu un prezidentialism zimbitor si beningn, ci un regim care ori de cite ori va fi sfidat, va sti sa-si arate dintii dictatoriali.
-- Inainte de aceasta data avem 15 martie, Tirgu Mures. O repetitie generala, de data aceasta?
-- Tu vorbeai de luna februarie, dar eu cred ca luna martie este luna-cheie. Este luna in care se petrec o serie de lucruri misterioase. Daca as vrea sa le dau materie prima amatorilor de teorii ale conspiratiilor, as spune ca e si luna in care sosesc la Bucuresti Dorin Tudoran si Vladimir Tismaneanu! Lasind gluma la o parte (de fapt, am sosit in februarie si am plecat in martie!), ceea ce se petrece cu adevarat important in martie e, mai intii, Proclamatia de la Timisoara. Ea radicalizeaza vocea democratiei civice din Romania, o duce spre o linie foarte, foarte transanta. Retrospectiv, ne putem intreba daca nu era cumva prea transanta. Romania se instala, prin acest document, in avangarda decomunizarii. Inca nu se stia, in acel moment, ce se va petrece in celelalte tarin din Est, daca discursul decomunizarii va fi cu adevarat unul cu apel la mase. In orice caz, textul Proclamatiei e suficient de puternic pentr a-i alarma pe cei vizati. E ca in proverbul a bon entendeur, salut! Ei bine, entendeur-ul a auzit. Si a reactionat. Cred ca Proclamatia a avut un rol destul de important in accelerarea fenomenului de recladire a politiei secrete in Romania. Profund devotata, in epoca, presedintelui si intereselor sale si ale echipei din jurul lui. Inainte de incidentele de la Tirgu Mures are loc o intilnire a asociatiei "culturale" Vatra Romaneasca. Intii la Cluj, apoi pe intreg teritoiul tarii, chiar si la Bucuresti, au loc sedinte ale acestei formatiuni. Tin minte o sedinta de la Muzeul Literaturii Romane, la inceputul lui martie, unde se aude destul de clar discursul etnocentric.
-- Cam tot atunci incep sa apara revistele huliganice, doar huliganice la inceput, mai apoi xenofobe si desantat nationaliste...
-- Da, atunci incepe sa apara Romania Mare, cu binecuvintarea premierului Petre Roman (cred ca astazi isi musca daca nu miinile, macar stiloul cu care a semnat aprobarea pentru aparitia acestei reviste -- momentul in care a dat focul verde pentru publicarea acestei reviste verzi!). Tot in acest moment au loc incidentele, suita de incidente de la Tirgu Mures, care sint opera clara a serviciilor secrete. Vazind, in aceste zile, serialul BBC despre originile razboiului iugoslav nu mai e nici o indoiala ca nu e vorba de uri atavice...
-- Despre ce film e vorba?
-- Am vazut impreuna ultimu episod, se numeste Moartea unei natiuni, e produs de BBC impreuna cu canalul Discovery din Statele Unite si am citit recenzii entuziaste despre el. E un film de cinci ore, bazat pe interviuri cu figurile centrale din fiecare din republicile aflate in conflict, de la presedintele Kucian al Sloveniei, la Franjo Tudgiman, la Slobodan Milosevici, la Voislav Seselj, maniacul nationalist, sef de grupuri paramilitare implicate in fenomenul purificarii etnice. Seselj a declarat ani de zile ca nu are nici un fel de legaturi cu Milosevici, ca in spatele lui nu se afla armata sirba, ca el reprezinta propria lui linie. Acum el recunoaste public ca fiecare actiune a lui era coordonata cu Belgradul, ca armata iugoslava ii punea la dispozitie logistica militara. Deci, nu au fost uri inter-etnice in care diversi maniaci ai violentei se atacau si se omorau unii pe altii, ci au fost calcule precise ale

unor elite care urmareau sa-si aloce resurse in propriile lor scopuri.
-- Deci, crezi ca modelul iugoslav a functionat si in Romania in martie 1990?
-- Sigur. Pentru ca e vorba de aceleasi elite comuniste aflate in confruntare cu o situatie de explozie revolutionara. Si atunci, se cauta orice supapa si orice instrument posibil pentru a stavili un val democratic-revolutionar. Asta s-a intimplat in Serbia, dupa parerea mea asta se intimpla si in Muntenegru, asta s-a intimplat, pina la un punct, in Croatia, cind, in locul unor revolutii liberal-democratice, au avut loc niste contrarevolutii nationaliste. Asta e ceea ce s-a intimplat in Iugoslavia. Dar Iugoslavia n-a avut o revolutie. Romania a avut o revolutie care a fost blocata, inghetata si ulterior confiscata. Dar nu numai dintr-o singura directie. Pentru ca mesajul acestei revolutii a fost confiscat de diverse grupari. Noi nu stim nici astazi care era setul de idealuri ale celor care s-au aflat in noaptea de 21 spre 22 decembrie pe strazile Bucurestiului. Una e ce crezi tu, alta e ce crede domnul Iliescu. Dar nici tu, nici domnu Iliescu, nici eu nu i-am intervievat pe cei care au murit pe strazile Bucurestiului in noaptea aceea. Fiecare avea, probabil, un ideal al lui. Iar factorul comun era, n-am nici o indoiala, oroarea de ceausism. Din acest punct de vedere, Ion Iliescu a simtit destul de bine situatia, jucind pe aceasta directie. El a apelat, in prima faza, la toti cei care detestau ceausismul, fara a dori o schimbare radicala de regim, adica o Romanie non-comunista. Aceasta a fost baza politica si sociala a regimului Iliescu. E adevarat, intr-o a doua etapa a facut apel si la cei care-l regretau pe Ceausescu! Un prieten de-al meu o intilneste pe strada pe Ghizela Vass, fosta sefa a sectiei internationale a P.C.R., membra in comitetul central, una din figurile sinistre ale epocii comuniste in Romania, apropiata de familia Ceausescu. Desi de origine evreiasca si avind o fiica fugita in Israel, a ramas, totusi, membra in comitetul central. Ei bine, acest amic al meu (nu vreau sa-i dau numele, nu i-am cerut permisiunea, e o personalitate cunoscuta in tara) o intilneste pe Ghizela Vass, care ce-i spune: "Indiferent de ceea ce ti s-a intimplat tie sub regimul Ceausescu" (ceea ce "i se intimplase" lui fusese o...condamnare la moarte!), "iti dai seama ca acestea au fost greselile unui nebun si ca la ora actuala toti avem datoria sa slujim linia domnului Iliescu!" Deci, de la Ghizela Vass -- ca sa ramin la acest exemplu -- sau verdetienii, inclusiv veteranii, inclusiv veteranii liniei internationaliste a partidului, apoi alt tip de veterani, cei de re-romanizare a partidului, gen Traian Dudas, Verdet insusi, Nicolae Gavrilescu, fostul prim-secretar de la Craiova, fost ambasador in China (acum scrie in Romania Mare), tot felul de personaje din aparatul de partid care initial il sustinusera pe Ceausescu, se pun imediat la dispozitia lui Iliescu. Paul Niculescu-Mizil nu era printre ei, fiindca fusese trimis la inchisoare! Dar daca recitim ziarele, vom vedea ca Niculescu-Mizil fusese numit de catre Iliescu ministrul comertului! Abia apoi a fost arestat. La fel si Bostina, caruia i s-a oferit initial o functie destul de ianlta. Mergind pe linia aceasta, dai imediat si de birocratia manageriala care nu mai putea sa suporte invazia de imbecilitate si amatorism a lui Ceausescu. Apare si birocratia armatei, care nu mai putea sa suporte umilirea in raport cu Securitatea, apare si birocratia ministerului de externe, careia sigur ca ii placea statutul avut pe vremea lui Ceausescu. Dar, pe de alta parte, functionarii de la misiunile diplomatice ale Romaniei in strainatate se transformasera in sclavii lui Ceausescu. Sa-ti dau un singur exemplu. Cu ce se ocupa ambasadorul Romaniei in Egipt? Inainte de o vizita a Elenei si a lui Nicolae Ceausescu, principala lui sarcina nu era stabilirea intilnirilor cu presedintele Egiptului, ci cumpararea de bijuterii pentru madam Ceausescu. Nu e de mirare ca si acesti indivizi se simteau ultragiati, ofensati de tratamentul la care erau supusi. "Unitatea" aparatului de partid fusese schilodita si trebuia sa i se restaureze demnitatea. Cam in aceasta ecuatie as vedea situatia in primele lunii ale regimului Iliescu.
-- Sa revenim la consecintele pe plan national, si apoi international, ale lui 15 martie 1990, Tirgu Mures.
-- Se da un semnal cit se poate de clar ca Romania nu este o zona perfect stabilizata. Iliesscu si echipa lui apar sub imaginea de garanti ai stabilitatii in Romania -- cu alte

cuvinte, "daca vreti sa nu transformam Romania intr-un carnagiu, intr-o suita de masacre inter-etnice, trebuie sa aveti increde in noi, noi pazim ordinea si disciplina aici; nu putem pazi ordinea si disciplina daca nu intelegem ce se intimpla in teritoriu; altfel se produce anarhie, se produce haos, iar cind e haos diversi nebuni pot duce tara pe marginea prapastiei; deci, este nevoie de o mina de fier: mina de fier are nevoie de un creier de otel; creierul de otel nu poate functiona daca nu are informatii". Si asa se creaza Servicul Roman de Informatii, in martie 1990. Dupa stiinta mea, el existase dinainte. Securitatea n-a disparut, cine crede ca ea a fost completamente demantelata se insala. Nu am datele sa demonstrez contrarul, desi am informatii de la cineva care a fost in primul centru al puterii (dupa care a pierdut tot mai mult teren, plecind intr-o ambasada, pentru ca in final sa renuntesi la aceasta pozitie) ca in primele trei-patru zile de dupa 22 decembrie, adevaratul centru al puterii, sau unul dintre centrele importante ale puterii, era un nucleu de generali de securitate care lucrau mina in mina cu generali din armata. Nume foarte putin cunoscute. Pe unii nici macar acest personaj nu-i cunostea. O fi fabulatia lui de romancier, o fi o intuitie geniala? Inclin, totusi, sa-i dau, in aceasta privinta, dreptate. Alte consecintele: incidentele de laTirgu Mures legitimeaza restaurarea unor instrumente autoritare; creeaza in rindul populatiei sentimentul ca "patria este in primejdie". As insista, in aceasta ordine de idei, asupra denumirii de Frontul Salvarii Nationale. Pentru ca sintagma contine de fapt secretul epocii post-revolutionare din Romania. Ideea de front venea din aparatul conceptul al stalinismului, din anii treizeci (fronturi populare, front muncitoresc, front unic muncitoresc etc.). Apoi ideea de salvare, si ideea de national. Deci, frontism, salvationism si nationalism. Iata cei trei piloni ai regimului Iliescu. Frontism -- sintem un partid mare, inglobam pe toata lumea. Cei care nu intra alaturi de nou sint impotriva noastra, sint dusmanii nostri, pentru ca sint dusmanii salvarii patriei. Cum poti demonstra ca patria e in pericol? Organizind acest tip de incidente, ca la Tirgu Mures, pescuind in ape tulburi, gasind radicali (si in orice comunitate umana exista radicali) si pedalind foarte mult pe riscul tentativelor dinafara tarii de a redesena harta Romaniei. Facindu-se, de pilda, abstractie de faptul ca nici unul din partidele realmente importante din Ungaria, de pilda, nu avea avea ca parte a agendei oficiale (nu discut de agendele neoficiale, pentru ca nu le cunosc, stiu doar ceea ce declarau oficial) ca scop schimbrea frontierei dintre Romania si Ungaria. Deci, nu acesta era subiectul. Subiectul era ca noua elita politica trebuia sa demonstreze populatiei ca patria e in pericol. Eu nu spun ca nu au existat si factori locali care au facilitat conflictele, dar e la fel de evidenta si enorma provocare. Iar daca n-a fost provocare, atunci situatia e ca in celebrul dicton italienesc, se non e vero, e ben trovato Iar in cazul de fata, ea a fost utilizata lasindu-ne sa credem, prin consecinte, ca li s-a mulat ca o manusa pe mina din punctul de vedere al alibiului -- reintemeierea aparatului de securitate. Deci, starea de panica si sentimentul urgentei istorice au fost create foarte rapid. "Trebuie sa fim cu totii uniti" -- ca la 1 decembrie 1990, moment al demonstratiilor nationaliste ostentative ale lui Ion Iliescu, ale lui Petre Roman. S-a mers in forta pe recuperarea dimensiunii patriotice orgolios afisata. Si chiar, as spune, indecent afisata de catre oameni pentru care chestiunea aceasta nu era nici pe departe subiectul central al aspiratiilor si loialitatilor lor.

Addenda
de Mircea Mihaies

Pistolul cu capse

Un binecunoscut poet de curte din perioada dejista si ceausista ajunsese, pe baza de "rude in strainatate", la ananghie. Cum unul dintre cei mai buni prieteni ai lui se intimpla sa fie un sef judetean de militie, napastuitul poetrastru s-a gindit sa-i ceara ajutorul. Nu numai ca, in urma cererii, nu s-a ales cu nimic, dar prietenul militian l-a infundat si mai rau. Dezamagit,

laudatorul ceausist a inceput sa se lamenteze, pe buna dreptate, in stinga si in drepta: "Militianul, oricit de spalat, tot militian ramine!" Mi-am amintit aceste cuvinte, implacabile ca o gravura in bronz, zilele trecute, cind am citit, in Curierul National din 6 februarie 1996, scrisoarea deschisa pe care un oarecare "dr. Liviu Turcu" i-o adreseaza d-lui Ion Ratiu. Scrisoarea atrage imediat atentia, macar pentru ca ocupa o intreaga pagina de ziar -- ce-i drept, nu atit din cauza productivitatii autorului, cit al ajutorului colegial dat de redactie, prin tiparirea epistolei cu litere de format mare. Asadar, de la bun inceput e evidenta dorinta Curierului National de a da un caracter de exceptionalitate scrisorii pe care, dupa cum ne lamureste un preambul, considera, totusi, ca i-a fost trimisa "oarecum surprinzator". Cit de surprinzator, rezulta si din cuvintele prietenoase ale dr. Liviu Turcu adresate redactorului sef al cotidianului. Ca sa nu mai vorbim ca intre fosta (?) ocupatie a d-lui Turcu si strategiile gazetei se pare ca nu exista nici un fel de incompatibilitate. De ce, apoi, scrisoarea nu este adresata ziarului "Cotidianul", proprietate, dupa cum se stie, a andrisantului? Era, oricum, mai sigur ca mesajul va ajunge la destinatie. Sau macar mai direct. si, probabil, redactia ziarului cu pricina ar fi fost mai putin surprinsa decit aceea a semi-anonimului Curier National, ziar de circulatie confidentiala, trimis din oficiu pe la diverse birouri si birouase ale puterii? Raspunsul se impune de la sine: pentru ca, fara indoiala, dl. Ratiu insusi ar fi fost surprins sa afle, via Washington, noutati despre activitatea si intentiile sale. si inca o observatie inainte de a intra in analiza continutului propriu-zis al scrisorii deschise a dr-lui (prescurtare de la doctor!) Liviu Turcu. Probabil ca putini cititori stiu, astazi, in Romania, cine este cel care se incapatineaza sa-si semneze delatiunile cu titlul stiintific de doctor (invocarea tifnoasa a titlurilor stiintifice in imprejurari care nu au nimic de-a face cu calitatea oficiala tradeaza intotdeauna gaunosenia morala si constiinta ca numele sau pur si simplu nu reprezinta nimic; ca sa nu mai vorbim ca o minima politete ar fi trebuit sa-l determine sa i se adreseze si d-lui Ratiu cu acest apelativ, ca si lui Vladimir Tismaneanu, cel care constituie obiectul indignatei sale iesiri epistolare. Pentru ca sint, ambii, posesori ai titlului de doctor!) Pentru cei neinformati, voi face un scurt excurs biografic. Liviu Turcu (parca mai putin doctor pe vremea aceea si mai mult securist) este unul dintre fostii subordonati ai generalului Pacepa care a hotarit sa dezerteze si sa nu se mai intoarca din Occident, ajungind in 1989 in Statele Unite. tara in care, de altfel, se mai aflase in calitate de ofiter de contrainfornatii sub acoperire diplomatica, la misiunea romana O.N.U. din New York. Condamnat la moarte de catre regimul Ceausescu, asemeni fostului sau sef, Pacepa, Liviu Turcu a gasit, deci, refugiu in Statele Unite si s-a metamorfozat peste noapte in anticomunsit visceral. Un element palpitant al biografiei sale il constituie faptul ca dintre cei trei condamnati la moarte de catre Ceausescu in ultimii ani ai domniei sale, Ion Pacepa, Mircea Raceanu si Liviu Turcu, doar acesta din urma a fost gratiat, in 1991, de catre regimul Iliescu. S-a vorbit, la vremea respectiva, de reactivarea sa de catre serviciile secrete romanesti (lucru nu cu totul improbabil, avind in vedere ca doctoratul domnului Turcu nu i-a impresionat prea mult pe americani, care nu s-au inghesuit sa-i ofere functia academica la care se pare ca rivnea si ca, in ciuda functiei inalte pe care o detinuse in securitatea ceausista, cam facea foame, cum se spune). Am avut prilejul eu insumi sa-l intilnesc o data sau de doua ori, la Woodrow Wilson Center din Washington, unde conferentiam, si unde dr-ul Turcu s-a aflat printre spectatori. imi amintesc de elogiile si linguselile pe care le-a adresat lui Vladimir Tismaneanu, profesorul de la Maryland care-mi supervizase lucrarile. Cu atit mai surprins (dar nu chiar uluit -- pentru ca insul inspira nelinistitoarea senzatie ca in timp ce vorbeste iti scotoceste si prin buzunare si in biografie, si ca dialogul cu el e un fel de interogatoriu mascat) am fost cind am descoperit indignata scrisoare impotriva profesorului Vladimir Tismaneanu, atit de generos gazduita de catre Curierul National. Despre ce este vorba, de fapt: in toamna anului 1995, Universitatea Georgetown din Washington anunta scoaterea la concurs a unui post de profesor la Catedra de Studii Romanesti Ion Ratiu. Aceasta catedra a luat nastere printr-o generoasa donatie, de un milion si jumatate de dolari, a binecunoscutului lider taranist. Un gest mai mult decit

binevenit, intr-un moment si intr-un context in care, in Statele Unite, nu se mai vorbeste despre Romania absolut deloc. Ori, daca se vorbeste, acest lucru nu se petrece in conditii tocmai magulitoare pentru noi. Din scrisoarea dr-ului Liviu Turcu (haide sa-i spun astfel!) rezulta ca dl. Ion Ratiu l-ar fi propus pentru aceasta pozitie universitara pe Vladimir Tismaneanu, politologul de origine romana cel mai bine cunoscut in Statele Unite. O alegere pe care, daca dl. Ion Ratiu ar fi facut-o, ar fi dovedit, din partea liderului taranist, nu numai inspiratie, ci si realism. Din nefericire, dl. Ion Ratiu n-a facut o astfel de nominalizare. I-ar fi interzis-o, de altfel, si regulamentul concursului: acesta prevede, negru pe alb (si dl. Liviu Turcu ar fi trebuit sa stie macar atita lucru, pentru ca a existat un anunt public!), ca nominalizarile sint facute de catre Rectorul ("the President") al Universitatii Georgetown, la sugestia unei comisii interdepartamentale. Comisie din care, dupa cite stiu (dar te poti pune cu un informat profesionist precum dr-ul Turcu ?!), domnul Ion Ratiu nu face parte. Ignorind acest amanunt (putem admite ca dr-ul Turcu s-a luat dupa zvonuri -- desi acest lucru ar trebui sa-l descalifice, in calitatea lui de fost (?) mare securist), sa vedem ce sustine cu aplomb patriotic autorul agitatei scrisori oarecum deschise. Sustine, in primul rind, ca scopul catedrei Ion Ratiu ar fi studiul "culturii si civilizatiei romanesti". Adica o materie care se preda frecvent in universitatile din Romania. Anuntul oficial al Universitatii Georgetown pretinde, insa, altceva. si anume, ca in intentia donatorului, The Ratiu Family Charitable Foundation, cursul ar trebui sa fie "un punct central in dezvoltarea studiului istoriei, politicii si culturii moderne romanesti", sau, pe englezeste, " a focal point for advancing the study of modern Romanian history, politics, and culture". Insist asupra acestui "amanunt", pentru ca intreaga demonstratie a securistului Turcu vizeaza delegitimarea lui Vladimir Tismaneanu ca posibil candidat, pe motiv ca nu s-ar fi ocupat de "cultura si civilizatia romaneasca". Sa vedem ce spune la acest capitol anuntul oficial al Universitatii Georgetown: "The individual selected to be the first Ratiu Professor will be a recognized specialist in Modern Romanian history, society, and/or politics, with research interests including post-World War II Romania". Nu cred ca mai e nevoie de traducere. Asadar, de unde "cultura si civilizatia romanesca"?! Poate doar daca dl. Ion Ratiu a hotarit sa ofere Universitatii Georgetown banii pentru doua catedre! (intre noi fie vorba, venerabilul nepot al memorandistilor a cam intirziat, dupa cum se zvonea in Washington, sa achite a doua rata a sumei de un milion pentru catedra de care vorbim! Asa ca e greu de crezut ca el va baga mina in buzunar pentru a mai scoate un milion, pentru o alta catedra, cind s-a despartit atit de greu de cei cinci sute de mii de dolari restantieri!) Cit despre faptul ca Vladimir Tismaneanu e sau nu un specialist (si) in probleme romanesti, las pe cititor sa rasfoiasca volumele publicate de edituri din tara: Condamnati la fericire. Experiementul comunist in Romania (1991), Ghilotina de scrum (1992), Arheologia terorii (1992), Irepetabilul trecut (1995), Fantoma lui Gheorghiu-Dej (1995). Din nefericire pentru fostul securist care pare sa fi imprumutat ceva din moravurile turnatorilor pe care-i avea la dispozitie, toate afirmatiile sale cad alaturi de subiect. Daca Vladimir Tismaneanu insusi ar fi redactat anuntul Universitatii Georgetown, acesta nu i s-ar fi potrivit mai bine. Invitat frecvent de marile canale de televiziune americane, de diversele institutii de politica, istorie si, vai, chiar de cultura din Statele Unite pentru a conferentia, profesorul Vladimir Tismaneanu e o personalitate care ar fi imbogatit el zestrea de intelectuali de rasa ai Universitatii Georgetown, si nu invers. Cartile publicate pina acum, la edituri de mare prestigiu (Free Press, Routledge, Sharp etc), contractele deja semnate cu alte edituri de elita (una dintre cele mai mari edituri universitare americane va publica in acest an mult-asteptata, de catre dr-ul Turcu, istorie a comunismului din Romania) il califica, de fapt, pentru orice pozitie universitara americana. Cu carti adoptate pentru studiu de catre zeci de universitati de prima mina din Statele Unite (volumul sau din 1992, Reinventing Politics. Eastern Europe from Stalin to Havel, continind citeva capitole fascinante si despre Romania ultimei jumatati de secol, a fost deja publicat in paperback, adica in editie de mare tiraj), cu studii exceptional primite in marile reviste de cultura politica ale Statelor Unite (de la Orbis si Telos, la Survey si Problems of Communism),

autor despre care au scris pagini elogioase Adam Michnik si Agnes Heller, Ken Jowitt, Daniel Chirot si atitia altii, Vladimir Tismaneanu reprezinta, fata de detractorul sau, diferenta dintre o galaxie si o pata de funingine. Dar ce-l mina, de fapt, in lupta, pe fostul securist Turcu? Ce l-a determinat sa iasa din anonimatul in care-si duce zilele in Statele Unite? Sa fie simpla invidie omeneasca? Doar veninul care ii impinge, adesea, pe mediocri sa sara mai sus decit propria lor umbra si sa se expuna, imprudenti, unor corectii usturatoare? Prin biografie si prin cele citeva prezente publicistice in ziare romanesti, dr-ul Turcu e o persoana extrem de vulnerabila. O prada usoara in orice dezbatere polemica. Dar nu biografia sa intereseaza aici, ci suma de minciuni pe care le pune in circulatie. O prima intrebare care imi trece prin minte este daca nu cumva dr-ul Turcu a vizat el insusi catedra Ion Ratiu. Sigur, el e departe de a fi un specialist recunoscut in altceva decit in treburi securiste. Nu stim sa fi publicat altceva decit mici delatiuni prin gazetele ivite la noi precum ciupercile dupa 1990. Or, a fi, dupa standarde americane, specialist inseamna a avea o activitate recunoscuta acolo, in America. si, daca se poate, o activitate publica, nu una de manipulator de informatii trunchiate, cind nu de-a dreptul mincinoase. Dar, mai stii? Veleitarul inacrit de atitea insuccese, mai ales ca nu mai e la virsta tineretii, a scapat haturile si, in loc sa conduca el caii, e condus de catre acestia! Ce credit sa acorzi unui om cu biografia lui Liviu Turcu, adica un specialist in colectarea de informatii, sau mai degraba in producerea de dezinformatii, daca el afirma, fara sa clipeasca si fara ca pixul sa-i tremure in mina, ca fostul director al Institutului de politica externa din Philadelphia a fost Richard Pipes, adica un "membru marcant al Consiliului Securitatii Nationale de pe linga Casa Alba". Ceva-ceva reusise sa afle, tragind cu urechea pe la colturi, fostul securist: personajul cu pricina se numea Pipes, dar nu Richard, ci Daniel! Adica nu angajatul Consiliului Securitatii Nationale, ci un reputat specialist in probleme de cultura si politica araba! Dar, deh, spionul spioni viseaza! De ce acum, totusi, acest atac fara obiect? Spun "fara obiect" pentru ca profesorul Tismaneanu s-a retras din cursa pentru catedra Ratiu cu mult inainte ca Liviu Turcu sa-si fi scris, in 23 ianuarie 1996, resentimentara epistola. M-am aflat, de Craciunul lui 1995, la Washington si stiu de la insusi Vladimir Tismaneanu ca deja se retrasese la acea data, din proprie initiativa, si din motive personale, de pe lista concurentilor. (intimplarea face sa detin si o proba irefutabila, din perioada 5-6 ianuarie 1996, in care, intr-un interviu pe care-l inregistram, dezbatem si aceasta problema). Deci, Vladimir Tismaneanu a renuntat sa concureze inca inainte ca lista de inscrieri sa se fi inchis. si mult inainte de a se fi ajuns la asa-numita "lista scurta" a candidatilor. E amuzant ca tocmai un specialist in treburi desfasurate in tenebre, departe de ochii lumii, sa fie, acum, indignat de superdiscretia celor care fac selectia la Georgetown University. Din nefericire, procedura americana obisnuita l-a luat prin surprindere pe cel care are, in cel mai bun caz, acces doar la exteriorul, la arhitectura cladirilor universitare. Daca ar fi avut cel mai neinsemnat contact in mediile universitare propriu-zise, dr-ul Turcu ar fi putut evita postura ridicola de turnator mincinos. Unde e misterul, de vreme ce intreaga procedura si conditiile de concurs au fost anuntate public? Dupa cit e de inafara chestiunii, as zice, mai degraba, ca informatiile dr-ului Turcu provin nu din Statele Unite, ci din Romania. si ca intreaga sa scrisoare e o simpla "comanda" pornita dinspre fostul centru de amorsare al obscurelor sale activitati indreptate, dintotdeauna, chiar impotriva tarii care il adaposteste acum. Dupa cum dl. Turcu nu pare sa fi auzit in viata lui de cuvintul tenure, adica angajare pe termen nelimitat, pe care universitatile americane o acorda profesorilor pe care vrea sa-i pastreze cu orice pret. Altminteri, de unde sa fi luat dr-ul Turcu o sintagma precum "cultura si civilizatia romaneasca", specifica mediilor universitare din Romania, dar total straina de practica americana? in Statele Unite, distinctia dintre cultura si civilizatie e mult mai marcata, avind cu totul alte sensuri decit pe malurile dimbovitene. Las deoparte faptul ca nimeni nu i-ar fi pretins (folosesc acest timp verbal pentru a descrie cu precizia situatia) profesorului Vladimir Tismaneanu sa predea "cultura si civilizatie romaneasca" la Universitatea Georgetown, atita vreme cit specificul acesteia este cu totul altul. insusi securistul indragostit de arta epistolara

afirma ca prestigioasa universitatea washingtoniana e specializata in pregatirea "viitorilor inalti functionari politici si administrativi ai structurilor guvernamentale", precum si a diplomatilor. Or, tocmai acesta e punctul nevralgic al scrisorii lui Turcu: spaima sa, si a categoriei uman-profesionale din care face parte, e ca nu cumva un om cu personalitatea, prestigiul si convingerile politice ale lui Vladimir Tismaneanu sa devina cel de la care "inaltii functionari politici" si diplomatii americani sa afle despre realitatile romanesti actuale. Pentru spionul care si-a tradat stapinul, Vladimir Tismaneanu nu e nimic altceva decit un "marxist reformist". Ca sa vezi pe ce umeri instelati se lafaie anti-marxismul romanesc! Aproape ca l-am crede, daca, luat de apele propriei uri, Turcu nu s-ar arata, citeva paragrafe mai jos, ingrijorat ca Vladimir Tismaneanu scrie o istorie a comunismului (deci si a marxismului) din Romania si ca, minat de o patima anti-marxista care i-ar obnubila necesara obiectivitatea, cartea sa risca sa-i nedreptateasca pe comunisti! Dr-ul Turcu ar trebui sa se hotarasca: Tismaneanu e fie marxistul habotnic care pune in primejdie imaginea anti-marxistilor aflati la putere in Romania, ori un anti-marxist, el insusi, care, minat de "febra", scrie o istorie prea aspra a comunismului romanesc? Altminteri, intregul sau esafodaj lasa impresia de improvizatie a unui psihopat aflat in criza de subiecte. E, de asemenea, cel putin suspecta grija unui fost securist -- adica a unui ins care, cita vreme a lucrat in Romania, a fost unealta unui sistem al carui suprem tel era deplina izolare a tarii -- de a se plinge astazi ca numirea lui Vladimir Tismaneanu la Georgetown University ar dauna "intereselor Romaniei in strainatate". Cita gingasie! Cita spaima ca un profesor caruia ii lipseste cu totul "competenta academica necesara pentru abordarea" unui domeniu atit de delicat e, totusi, capabil, sa rastoarne de unul singur, imaginea atit de panoramica a Romaniei! si mai ales, de unde? De la o universitate pe care, cu aceleasi bilbiieli logice, dr-ul Turcu o califica, pe rind, si prestigioasa, si marginala, si imporanta, si marunta! Pentru a rezuma, scrisoarea deschisa a lui Liviu Turcu e inca o dovada ca serviciile secrete romanesti s-au predat, insa nu au murit deloc. incercare stingace de a-l compromite in Romania, repet, in Romania, pe unul dintre cei mai straluciti intelectuali pe care-i avem in strainatate e parte a unui program mai vast de a-i delegitima pe toti cei care se opun regimului iliescian. Recurgind la arma boanta a argumentului biografic, dr-ul Liviu Turcu dovedeste ca desi a napirlit ideologic, intelectualmente si moralmente a ramas tot un securist. Neputind ciuguli din biografia romaneasca a lui Vladimir Tismaneanu decit cunoscutele idiotenii vinturate, de sase ani, in Romania Mare, el uita ca propria sa biografie e infinit mai oneroasa decit aceea a "fiului luptatorilor din Spania". Cel putin, parintii lui Vladimir Tismaneanu au luptat din convingere, fie ea una cit de gresita. Pe cind Liviu Turcu, el insusi -- nu copiii, nu parintii, nu vecinii sai! -- a fost agentul platit al celei mai odioase si criminale institutii pe care Romania a avut-o in intreaga sa istorie. Cum poate, in aceste conditii, un veleitar cultivat doar de ziarele bulevardiere, sa vorbeasca de inconsistenta academica in legatura cu un analist politic ale carui carti ocupa un raft de biblioteca, si a carui prezenta publica e mai mult decit impresionanta?! Erijindu-se in sfatuitor de taina al d-lui Ratiu, dr-ul Turcu isi incheie delatiunea josnica pe un ton imbibat de un adinc umanism socialist. Oricum, afirma fostul securist, dl. Ratiu nu trebuie sa-si faca scrupule daca nu-l va propune pe profesorul Tismaneanu. Acesta, in orice caz, isi va "continua linistit cariera profesionala". Aici, pistolul turcului a nimerit-o bine. Chiar daca prin aceasta afirmatie, riguros exacta, s-ar putea sa-i supere pe emulii sai de la Romania Mare. in rest, lucrurile sint extrem de clare. Dl. Ratiu poate sa propuna pe oricine doreste. insa, dupa cum spunea un celebru universitar american, "la Washington, centrul de studii romanesti se va afla intotdeauna acolo unde se afla Vladimir Tismaneanu!"

P.S. La scurta vreme dupa scrierea rindurilor de mai sus si trimiterea lor spre publicare revistei Romania literara, intr-o nota publicata in ziarul Ziua 14 februarie 1996, domnul Ion Ratiu insusi respingea pe un ton indignat ca ar fi "nominalizat" pe cineva pentru postul de profesor. Asadar, informatiile pe care se baza ex-securistul Turcu provin fie din imaginatia sa,

fie din tolba mereu plina a fostilor sai tovarasi de aventuri in- si dezinformative. Pina la proba contrarie, e singura ipoteza care sta in picioare.